

***Związek postaw roszczeniowych z elastycznością
w radzeniu sobie ze stresem młodych Ukraińek
mieszkających w Polsce***

***The Relationship Between Entitlement Attitudes
and Flexibility in Coping With Stress Among
Young Ukrainian Women Living in Poland***

ABSTRACT

RESEARCH OBJECTIVE: Contemporary society is characterized by dynamic population movements, with young adults, in particular, making decisions to migrate and live in other countries. In the context of this global trend, the focus of this study was on young Ukrainian women who decided to settle in Poland. The aim of the research project was to understand the relationships between their entitlement attitudes and flexibility in coping with stress.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: What is the relationship between entitlement attitudes and flexibility in coping with stress among young Ukrainian women? The main variables were measured using M. Żemojtel-Piotrowska's *Entitlement Questionnaire* and M. Basińska's *Coping Flexibility Questionnaire*.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The study begins with the concepts of entitlement and coping flexibility, proposing that entitlement attitudes could influence adaptability to stress, followed by analyses about relationships between those variables. The findings were then linked to the broader context of migration and adaptation among young Ukrainian women in Poland.

RESEARCH RESULTS: The analysis confirmed the connection between the active dimension of entitlement and flexibility in coping with stress. Higher level of flexibility correlates with entitlement attitudes in the active dimension and also increase in active entitlement correlates with the repertoire of strategies employed by individuals and the variability of their application. Additionally, greater reflectiveness is associated with increased passive, retaliatory entitlement attitudes.

CONCLUSIONS, RECOMMENDATIONS, AND APPLICABLE VALUE OF RESEARCH: The research findings deepen the understanding of the relationship between entitlement attitudes and flexibility in coping with stress, supporting the design of integration and psychological

programs, the individualization of educational approaches, and the encouragement of an active attitude among migrant students.

→ **KEYWORDS:** ENTITLEMENT ATTITUDES, FLEXIBILITY IN COPING WITH STRESS, YOUNG ADULthood, WOMEN, UKRAINIAN

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Współczesne społeczeństwo charakteryzuje się dynamicznymi przemieszczaniami ludności. Szczególnie młodzi dorośli podejmują decyzje o migracji oraz życiu w innym kraju. W kontekście tego globalnego trendu przedmiotem zainteresowania w niniejszym badaniu były młode Ukrainki, które zdecydowały się osiedlić w Polsce. Celem projektu badań własnych było poznanie związków pomiędzy ich postawami roszczeniowymi a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Czy występuje związek między postawami roszczeniowymi a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem wśród młodych Ukrainek? Do pomiaru głównych zmiennych użyto *Kwestionariusza roszczeniowości* Magdaleny Żemojtel-Piotrowskiej oraz *Kwestionariusza elastyczności w radzeniu sobie ze stresem* autorstwa Małgorzaty Basińskiej.

PROCES WYWODU: Badanie rozpoczyna się od zdefiniowania postaw roszczeniowych i elastyczności w radzeniu sobie ze stresem, zakładając, że postawy roszczeniowe mogą wpływać na zdolność adaptacji do stresu. Następnie przeprowadzono analizy związków między tymi zmiennymi. Wyniki zostały powiązane z szerszym kontekstem migracji i adaptacji młodych Ukrainek w Polsce.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Analiza potwierdziła związek pomiędzy wymiarem aktywnym roszczeniowości a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem. Wyższy poziom natężenia elastyczności wiąże się z postawą roszczeniową w wymiarze aktywnym, a wraz z intensyfikacją roszczeniowości w formie aktywnej wzrasta odpowiednio repertuar używanych strategii przez jednostkę oraz zmienność ich stosowania. Dodatkowo większa refleksyjność wiązała się z nasileniem pasywnych, odwetowych postaw roszczeniowych

WNIOSKI, REKOMENDACJE I APLIKACYJNE ZNACZENIE WPŁYWU BADAŃ: Wyniki badań pogłębiają wiedzę o relacji między postawami roszczeniowymi a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem, wspierając projektowanie programów integracyjnych i psychologicznych, indywidualizację podejścia edukacyjnego czy wspieranie aktywnej postawy uczniów-migrantów.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** POSTAWY ROSZCZENIOWE, ELASTYCZNOŚĆ W RADZENIU SOBIE ZE STRESEM, WCZESNA DOROSŁOŚĆ, KOBIETY, UKRAINKI

Wstęp

Zagadnienie roszczeniowości odgrywa istotną rolę w życiu społecznym jednostki, zwłaszcza w obszarze relacji interpersonalnych (Campbell i in., 2004; Piotrowski i Żemojtel-Piotrowska, 2009; Tomlinson, 2013). W Polsce pojęcie to często ma wydźwięk pejoratywny, a jego przypisanie jednostce lub grupie może prowadzić do pogorszenia ich sytuacji życiowej (Żemojtel-Piotrowska i in., 2011; Żemojtel-Piotrowska, 2016). Obecne badania rozszerzają znaczenie roszczeniowości, wprowadzając również perspektywę międzykulturową (Żemojtel-Piotrowska, 2016). W tym kontekście istnieje potrzeba głębszego zrozumienia tego zjawiska, zwłaszcza w odniesieniu do młodych osób znajdujących się na obczyźnie. Celem niniejszego tekstu jest analiza elastyczności w radzeniu sobie ze stresem jako czynnika mogącego modyfikować postawy roszczeniowe oraz wspierać proces adaptacji i integracji młodych migrantów w nowym środowisku społecznym i edukacyjnym.

Badania nad roszczeniowością sięgają czasów Zygmunta Freuda, gdzie traktowano ją jako mechanizm obronny, który uruchamiał się u jednostki w odpowiedzi na poczucie cierpienia oraz zranienia (Bishop i Lane, 2002). Dalsze analizy rozszerzały jej zakres o takie elementy jak: oczekiwanie szczególnego traktowania, obronę swoich praw, pragnienie odwetu czy trudność w wybaczeniu (Exline i in., 2004). Była ona też rozumiana jako element osobowości, w którym osoba była przekonana o tym, że zasługuje na więcej i ma więcej uprawnień od innych (Campbell i in., 2004). W innym ujęciu miała wydźwięk pozytywny, gdyż była przejawem asertywności i umiejętnością ochrony praw (Nadkarni, 1994, za: Żemojtel-Piotrowska, 2016). W Polsce z kolei podkreślano jej bierny charakter związany z postawą oczekiwania na zewnętrzne spełnianie potrzeb (Kręzlewski, 1988; Lewicka, 2001, 2002). W niniejszym badaniu przyjęto definicję roszczeniowości Żemojtel-Piotrowskiej: „[tendencje] do ochrony własnego interesu z towarzyszącym mu formułowaniem oczekiwań wobec innych, jednak przy braku uwzględniania w działaniu interesu innych osób lub grup” (2016, s. 35). Zbierając doniesienia z literatury, wyróżniła ona trzy formy roszczeniowości: aktywną – skoncentrowaną na własnych interesach kosztem innych; bierną – opartą na zewnętrznym umiejscowieniu kontroli i oczekiwaniu na spełnienie potrzeb przez otoczenie oraz odwetową – związaną z rewanżyzmem i brakiem gotowości do wybaczenia (Żemojtel-Piotrowska i Piotrowski, 2009).

Zasobem, który może zniwelować lub zredukować ewentualne szkody powstałe w wyniku przejawiania postaw roszczeniowych jest zdolność jednostki do elastycznego radzenia sobie w sytuacjach stresowych. Zgodnie z koncepcją T. Kato jest to umiejętność zaprzestania stosowania danej strategii w momencie, gdy okazuje się ona nieefektywna, przy jednoczesnej zdolności do stworzenia i uruchomienia alternatywnej strategii (Kato, 2012). W jego koncepcji podwójnego procesu równolegle występuje: ocena sposobu radzenia sobie oraz adaptacyjne radzenie sobie (Kato, 2012). Dodatkowo w Polsce rozszerzono ją o zmiany zewnątrzsytuacyjne z uwzględnieniem refleksji o zachowaniu, jego celu i ewentualnym zachowaniu korekcyjnym (Vriezeekolk i in., 2012; Basińska, 2015).

Metody i narzędzia badawcze

Celem analiz było zbadanie relacji między postawami roszczeniowymi rozumianymi jako domaganie się poszanowania swoich praw, wiara w obligacje społeczne względem jednostki oraz przekonanie o konieczności domagania się zadośćuczynienia za doznane krzywdy (Piotrowski i Żemojtel-Piotrowska, 2009) a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem, czyli jedną z cech procesu zaradczego oraz sposób korzystania z dostępnych strategii radzenia sobie (Basińska, 2015). Dodatkowo sprawdzono zmienne uboczne, takie jak: sytuacja rodzinna, poczucie stresu, poczucie wsparcia, codzienna aktywność, wykształcenie i długość pobytu w Polsce.

W badaniu wzięło udział 146 Ukrainek w wieku od 19 do 40 lat ($M = 30,51$, $SD = 4,83$), przebywających w Polsce. Większość mieszkała w małym mieście (86), miała wykształcenie wyższe (89) i pracowała (91). W Polsce co najmniej 3 lata przebywało 65 osób, a 35 mniej niż pół roku. Głównym powodem przyjazdu była praca (67). Większość nie miała Karty Polaka ani polskiego obywatelstwa (136) i nie planowała powrotu do Ukrainy (95). Znaczna część rozumiała język polski (144) i używała go (115). Respondentki zostały zrekrutowane w maju 2021 roku metodą kuli śnieżnej – początkowo były to zachęcane przez badaczkę uczestniczki szkoły językowej polskiego, a później przez kolejne kobiety, które zgłosiły się do autorki. Kryteriami włączenia do próby były: narodowość ukraińska, płeć żeńska oraz wiek od 18. do 40. roku życia. Badanie przeprowadzono z wykorzystaniem ankiet online, aby zapewnić łatwy i wygodny kontakt. Udział był dobrowolny, anonimowy i nie podlegał ograniczeniom czasowym, a procedura realizacji badania była zgodna z deklaracją helsińską.

Na potrzeby badań własnych przetłumaczono na język ukraiński oraz wykorzystano: 1) *Kwestionariusz roszczeniowości* (KR-15) autorstwa Magdaleny Żemojtel-Piotrowskiej i jej zespołu oraz 2) *Kwestionariusz elastyczności w radzeniu sobie ze stresem* (KERS-14) autorstwa Małgorzaty A. Basińskiej i jej zespołu. Nie przeprowadzono adaptacji kulturowej i walidacji narzędzi, natomiast dokonano analizy ich rzetelności. Pierwsze narzędzie składa się z 15 pytań ocenianych na 6-stopniowej skali, badających postawy roszczeniowe: aktywną, bierną i odwetową. Ogólny wynik ocenia postawy roszczeniowe, a wyniki w podskalach określają nasilenie każdego wymiaru. Zgodność wewnętrzna wyniosła 0,78 (Żemojtel-Piotrowska i in., 2015), a w badaniach własnych 0,57–0,82. Drugie narzędzie to kwestionariusz z 14 pytaniami ocenianymi na 4-stopniowej skali, mierzący elastyczność w radzeniu sobie ze stresem i jej trzy komponenty: repertuar strategii, zmienność ich stosowania oraz refleksyjność. Zgodność wewnętrzna wynosi 0,94 dla wyniku ogólnego oraz 0,70–0,94 dla podskal (Basińska i in., 2021), a w badaniach własnych 0,89–0,38.

Część zasadnicza

Funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie, jej życiowe wybory i cele są uwarunkowane wartościami, jakimi się ona kieruje, które przejawiają się pod postacią postaw społecznych (Wojciszke, 2011). Postawy roszczeniowe są wskaźnikiem nie tylko obecnego,

ale i przyszłego zachowania jednostki, jej obrazu siebie, innych i świata oraz podstawą wyborów, których może w przyszłości dokonać (Żemojtel-Piotrowska, 2016).

Złożoność oraz wielowymiarowość roszczeniowości wskazuje na zróżnicowanie interindywidualne skutków tych postaw dla człowieka (Żemojtel-Piotrowska, 2016). Szczególnie w okresie młodej dorosłości może to mieć wpływ na dalszy rozwój jednostki, w tym na podejmowanie przez nią ról społecznych, realizowanie zadań rozwojowych czy ogólną jakość życia. Można zatem przypuszczać, że zasobem wspierającym ich byłyby zdolność jednostki do elastycznego radzenia sobie z sytuacjami stresującymi.

W trakcie przeprowadzania badań z powodu trwającej na terytorium Ukrainy wojny do Polski przybyło ok. 7 700 000 uchodźców (Długosz i in., 2022). Przeprowadzone badania mówią o tym, że większość z nich to kobiety w okresie młodej dorosłości, które są matkami, z wyższym wykształceniem (Długosz i in., 2022). Najczęściej wykonują one pracę zdalną na rzecz placówek z Ukrainy, natomiast deklarują chęć nauki języka polskiego oraz pracy w Polsce. Znaczna część tej populacji doświadczała trudności związanych ze zdrowiem psychicznym, a połowa z nich ujawniała znaczny poziom dystresu.

Pomimo tego, że Polacy z zaangażowaniem pomagali napływającym sąsiadom, to upływ czasu oraz eskalacja wojny przyczyniły się do zmiany postaw wobec cudzoziemców (Maciejewska-Mieszkowska, 2022). Doszło do redefinicji stosunku do Ukraińców w momencie, gdy w społecznym obrazie zaczęło przebijać się rozróżnienie tej grupy na uchodźców oraz imigrantów, co sprawiło, że zmieniła się ocena ich asymilacji do społeczeństwa polskiego (Maciejewska-Mieszkowska, 2022). Uzyskane w badaniach rezultaty potwierdzają, że Polacy zaczęli postrzegać obcych jako roszczeniowych, przeciążających system wsparcia społecznego w ich kraju oraz bardziej uprzywilejowanych (Sadura i Sierakowski, 2022).

Z wcześniej wymienionych powodów uzyskane w toku niniejszej pracy wyniki pozwolą rozszerzyć perspektywę rozważań nad korelatami postaw roszczeniowych. Nie tylko w zakresie elastycznego radzenia sobie ze stresem, lecz również mogą one ułatwić zrozumienie oraz postrzeganie Ukrainek w polskim społeczeństwie.

Wyniki analizy naukowej

Analiza rozkładu zmiennych (tabela 1) wykazała, że tylko postawy roszczeniowe, ich wymiar aktywny oraz elastyczność w radzeniu sobie mają rozkład normalny. Parametry skośności i kurtozy (od -1 do 1) pozwalają jednak na stosowanie testów parametrycznych (Brzeziński, 2021). Średni wynik postaw roszczeniowych wynosi 62,88 (min. 31, max. 90). W podwymiarach: aktywny – 22,64 (13–30), bierny – 21,96 (10–30), odwetowy – 18,27 (6–30). Średni wynik elastyczności to 25,81 (9–42), a w podskalach: „reper-tuar” – 8,79 (2–15), „zmiennosc” – 11,16 (2–18), „refleksyjność” – 5,86 (1–9).

Tabela 1. Test Shapiro-Wilka – postawy roszczeniowe i jej wymiary oraz elastyczności w radzeniu sobie ze stresem i jej komponenty ($N = 146$)

	<i>M</i>	<i>Mdn</i>	<i>SD</i>	Min	Max	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>W</i>	<i>P</i>
Postawy roszczeniowe – wynik ogólny	62,88	63	9,86	31	90	−0,01	0,34	0,99	0,705
Wymiar aktywny	22,64	22	3,65	13	30	−0,10	−0,18	0,98	0,066
Wymiar bierny	21,96	22	4,39	10	30	−0,33	0,08	0,98	0,014*
Wymiar odwetowy	18,27	19	5,85	6	30	−0,06	−0,60	0,98	0,027*
Elastyczność w radzeniu sobie ze stresem – wynik ogólny	25,81	26	7,66	9	42	0,11	−0,51	0,99	0,156
Repertuar	8,79	9	3,23	2	15	0,11	−0,81	0,97	0,002**
Zmienność	11,16	11	3,70	2	18	−0,04	−0,47	0,98	0,038*
Refleksyjność	5,86	6	1,77	1	9	−0,16	−0,38	0,96	0,000***

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Źródło: badania własne.

W celu udzielenia odpowiedzi na główne pytanie badawcze sprawdzono współmienność postaw roszczeniowych i jej wymiarów z elastycznością w radzeniu sobie ze stresem i jej komponentami, przeprowadzając analizę korelacji z wykorzystaniem współczynnika r Pearsona (tabela 2). W badanej próbie występuje dodatnia słaba korelacja pomiędzy wynikiem ogólnym elastyczności w radzeniu sobie ze stresem a wymiarem aktywnym roszczeniowości ($r = 0,26$; $p < 0,01$). Co więcej, wymiar ten jest słabo, dodatnio związany z poszczególnymi składnikami elastyczności – repertuarem ($r = 0,28$; $p < 0,01$) oraz zmiennością ($r = 0,26$; $p < 0,01$). Dodatkowo analizy wskazywały na to, że komponent elastycznego radzenia sobie w stresie, jakim jest refleksyjność, był słabo, dodatnio związany z wymiarem biernym roszczeniowości ($r = 0,19$; $p < 0,05$). Tym samym udzielono odpowiedzi na główne pytanie badawcze, wskazując na to, że pomimo braku współmienności w ogólnych wynikach postaw roszczeniowych z ogólnym wynikiem elastyczności w radzeniu sobie ze stresem występuje istotny związek pomiędzy poszczególnymi wymiarami roszczeniowości a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem i jej komponentami.

Tabela 2. Współczynnik r Pearsona – związek postaw roszczeniowych i jej wymiarów z elastycznością radzenia sobie w stresie i jej komponentami

	Postawy roszczeniowe – wynik ogólny		Wymiar aktywny		Wymiar bierny		Wymiar odwetowy	
	<i>r</i>	<i>P</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
Elastyczność w radzeniu sobie ze stresem – wynik ogólny	0,12	0,138	0,26*	0,002**	0,16	0,059	−0,07	0,376
Repertuar	0,10	0,208	0,28*	0,001**	0,10	0,222	−0,08	0,364
Zmienność	0,15	0,067	0,26*	0,002**	0,15	0,862	−0,01	0,862
Refleksyjność	0,03	0,753	0,09	0,290	0,19*	0,023*	−0,15	0,067

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Źródło: badania własne.

W badaniu kontrolowano również kilka zmiennych ubocznych (tabela 3). Pozwoliło to na weryfikację ich korelacji ze zmiennymi głównymi. Wykazano, że jedynie poczucie stresu słabo i dodatnio było skorelowane z wynikiem ogólnym elastyczności w radzeniu sobie ze stresem ($R_s = 0,17$; $p < 0,05$) oraz jej podskalą „zmiennosc” ($R_s = 0,19$; $p < 0,05$), co wskazuje na tendencję do wzrostu elastyczności w radzeniu sobie ze stresem oraz zwiększaniu zmienności stosowanych strategii w momencie wzrostu poczucia stresu u osób badanych.

Tabela 3. Korelacja ρ Spearmana dla zależności elastyczności w radzeniu sobie ze stresem i jej składnikami z sytuacją rodzinną, poczuciem stresu i poczuciem wsparcia

	Elastyczność w radzeniu sobie ze stresem – wynik ogólny		Repertuar		Zmienność		Refleksyjność	
	R_s	p	R_s	p	R_s	p	R_s	p
Sytuacja rodzinna	-0,75	0,370	-0,11	0,172	-0,14	0,085	0,15	0,067
Poczucie stresu	0,17	0,035*	0,15	0,073	0,19	0,024*	0,04	0,641
Poczucie wsparcia	-0,59	0,483	-0,32	0,700	-0,06	0,496	-0,08	0,342

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Źródło: badania własne.

Nie wystąpiła zależność pomiędzy postawami roszczeniowymi i ich wymiarami a sytuacją rodzinną i poczuciem wsparcia, natomiast udowodniono, że występuje ujemna słaba korelacja między natężeniem postaw roszczeniowych a poczuciem stresu ($R_s = -0,17$; $p < 0,05$) (tabela 4). Dowiedziono więc, że wraz ze wzrostem postaw roszczeniowych maleje poczucie stresu. Dodatkowo pojawiła się ujemna, słaba korelacja wymiaru odwetowego postaw roszczeniowych z poczuciem stresu ($R_s = -0,21$; $p < 0,01$), co oznacza, że wyższe natężenie roszczeniowości w wymiarze odwetowym sprawia, iż maleje poczucie stresu u badanych.

Tabela 4. Korelacja ρ Spearmana dla zależności postaw roszczeniowych i ich wymiarów z sytuacją rodzinną, poczuciem stresu i poczuciem wsparcia

	Postawy roszczeniowe – wynik ogólny		Wymiar aktywny		Wymiar bierny		Wymiar odwetowy	
	R_s	p	R_s	p	R_s	p	R_s	p
Sytuacja rodzinna	0,07	0,409	0,29	0,726	-0,02	0,829	0,12	0,143
Poczucie stresu	-0,17	0,040*	-0,02	0,830	-0,03	0,699	-0,21	0,009**
Poczucie wsparcia	-0,08	0,330	-0,05	0,512	-0,08	0,361	-0,04	0,655

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Źródło: badania własne.

Dowiedziono również związku wykształcenia z postawami roszczeniowymi i ich wymiarami ($R_s = -0,17$; $p < 0,05$) (tabela 5). Wraz z wyższym wykształceniem maleje natężenie postaw roszczeniowych. Ponadto potwierdzono, że im wyższe wykształcenie, tym niższy wynik w zakresie wymiaru odwetowego roszczeniowości ($R_s = -0,17$; $p < 0,05$).

Zebrany materiał badawczy nie pozwala na potwierdzenie współzmienności codziennej aktywności oraz okresu pobytu w Polsce z postawami roszczeniowymi i ich wymiarami (tabela 5).

Tabela 5. Współczynnik R_s Spearmana – związek pomiędzy postawami roszczeniowymi i ich wymiarami a wykształceniem, codzienną aktywnością i okresem pobytu w Polsce

	Postawy roszczeniowe – wynik ogólny		Wymiar aktywny		Wymiar bierny		Wymiar odwetowy	
	R_s	p	R_s	p	R_s	p	R_s	p
Wykształcenie	–0,17	0,040*	–0,13	0,105	–0,06	0,458	–0,17	0,042*
Codzienna aktywność	0,11	0,203	0,15	0,075	0,04	0,595	0,10	0,219
Okres pobytu w Polsce	–0,02	0,834	0,03	0,755	–0,11	0,173	0,05	0,557

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$. Źródło: badania własne.

Reasumując, częściowo potwierdzono hipotezę o związku postaw roszczeniowych z elastycznością w radzeniu sobie ze stresem. Wykazano pozytywną korelację między aktywnym wymiarem roszczeniowości a elastycznością oraz jej podskalami – repertuarem i zmiennością. Zauważono też, że wyższy poziom odwetowej roszczeniowości wiąże się ze wzrostem refleksyjności w radzeniu sobie ze stresem. Nie stwierdzono związku między postawami roszczeniowymi, elastycznością, poczuciem wsparcia i sytuacją rodzinną. Natomiast intensyfikacja poczucia stresu koreluje z większą elastycznością i zmiennością strategii. Silniejsze postawy roszczeniowe, zwłaszcza odwetowe, wiążą się z mniejszym poczuciem stresu. Dodatkowo, wykształcenie negatywnie koreluje z postawami roszczeniowymi i ich biernym wymiarem.

Wnioski i implikacje dla praktyki pedagogicznej

Dotychczasowa analiza źródeł literaturowych wskazuje, że nie opisano dotychczas badań, które weryfikowałyby współzmiennność postaw roszczeniowych z elastycznością w radzeniu sobie ze stresem. Obecnie jedynie w psychologii pracy wskazuje się, że poczucie roszczeniowości prowadzi do stresu ze względu na zbyt wygórowane oczekiwania wobec współpracowników i przełożonych oraz braku gratyfikacji (Harvey i Harris, 2010). Dodatkowo analizy w obszarze percepcji sytuacji społecznych wykazały powiązania aktywnego wymiaru roszczeniowości z wewnętrznym umiejscowieniem kontroli, dobrostanem hedonistycznym i eudajmonistycznym oraz orientacją indywidualistyczną (Żemojtel-Piotrowska, 2009, 2016). Natomiast wymiar bierny korelował dodatnio z zewnętrznym umiejscowieniem kontroli, dobrostanem społecznym i wspólnotowością, a odwetowy wykazywał negatywną współzmiennność z dobrostanem psychologicznym czy zadowoleniem z różnych aspektów życia (Żemojtel-Piotrowska, 2009, 2016).

Zebrany materiał wskazuje na relację wymiaru aktywnego z elastycznością w radzeniu sobie ze stresem oraz jej podskalami – repertuarem i zmiennością. Jako że ta forma roszczeniowości jest proaktywna, związana z pozytywnym obrazem siebie, wysoką samooceną, sprawczością i indywidualizmem (Żemojtel-Piotrowska, 2016), można byłoby postawić tezę, iż elastyczne radzenie sobie jest w tym przypadku zasobem. Możliwe, że efektywne rozwiązywanie sytuacji stresowych zwiększa kontrolę nad otoczeniem, a tym samym wzmacnia poczucie kompetencji i kształtuje motywację wewnętrzną. Natomiast korelacje wymiaru biernego z refleksyjnością mogą wynikać z umiejętności do analizy własnych działań i celów, jakimi charakteryzuje się jednostka, a więc większej ilości oczekiwań w stosunku do działań innych osób kierowanych wobec niej.

Basińska ze współpracownikami (2017) dowiodła, że percepcja stresu odgrywała istotną rolę moderatora w relacji między nadzieją i jej wymiarami a elastycznością w radzeniu sobie ze stresem. Subiektywne postrzeganie sytuacji jako trudnej może być istotne do umiejętnego wykorzystywania zasobów osobistych, które są korzystne dla elastycznego radzenia sobie ze stresem. Potwierdza to związek poczucia stresu wraz z elastycznością w radzeniu sobie, którą w tym wypadku można traktować jako zasób pozwalający na adaptację do zmieniających się warunków środowiskowych.

Przeprowadzone badania nasuwają ciekawe wnioski dla dalszych działań. Warto byłoby poszerzyć badania o różnice indywidualne w przejawianiu roszczeniowości i kontekst różnych środowisk – chociażby szkolnego. Szkoły i uczelnie powinny promować kulturę otwartości, w której migranci czują się akceptowani i mają dostęp do zasobów wspierających ich edukację i integrację społeczną. Wydaje się, że uwzględniając w programach edukacyjnych elementy rozwijające elastyczność w radzeniu sobie ze stresem, można byłoby stworzyć przestrzeń do kształtowania konstruktywnego wyrażania swoich potrzeb, a zatem zmiany wizerunku Ukraińców z uprzywilejowanych na równoprawnych członków społeczeństwa.

Warto zauważyć również ograniczenia badań własnych, m.in.: brak adaptacji językowej zastosowanych narzędzi badawczych, brak grupy porównawczej, względnie mała liczebność próby, wirtualna forma badań. Pomimo tych wad wydaje się, że wyniki mogą mieć znaczenie eksplanacyjne, pogłębiające wiedzę i możliwe wspierające projektowanie programów integracyjnych i psychologicznych, a także rozwój polityk migracyjnych uwzględniających aspekty psychologiczne.

BIBLIOGRAFIA

- Basińska, M.A. (red.). (2015). *Elastyczne radzenie sobie ze stresem w zdrowiu i w chorobie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Basińska, M.A., Kruczek, A., Borzyszkowska, A., Góralska, K., Grzankowska, I. i Sołtys, M. (2021). Flexibility in Coping with Stress Questionnaire: structure and psychometric properties. *Current Issues in Personality Psychology*, 9(2), 179–194. <https://doi.org/10.5114/cipp.2021.106412>
- Bishop, J. i Lane, R.C. (2002). The dynamics and dangers of entitlement. *Psychoanalytic Psychology*, 19(4), 739–758. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.19.4.739>
- Brzeziński, J.M. (2021). *Metodologia badań psychologicznych*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Campbell, W.K., Bonacci, A.M., Shelton, J., Exline, J.J. i Bushman, B.J. (2010). Psychological entitlement: Interpersonal consequences and validation on a self-report measure. *Journal of Personality Assessment*, 83(1), 29–45. https://doi.org/10.1207/s15327752jpa8301_04
- Długosz, P., Kryvachuk, L. i Izdebska-Długosz, D. (2022, 19 maja). *Problemy ukraińskich uchodźców przebywających w Polsce*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/rj2hk>
- Exline, J.J., Bushman, B.J., Baumeister, R.F., Campbell, W.K. i Finkel, E.J. (2004). To proud to let go: Narcissistic entitlement as a barrier to forgiveness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 894–912. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.6.894>
- Harvey, P. i Harris, K.J. (2010). Frustration-based outcomes of entitlement and the influence of supervisor communication. *Human Relations*, 63(11), 1639–1660.
- Kato, T. (2012). Development of the Coping Flexibility Scale: Evidence for the coping flexibility hypothesis. *Journal of Counseling Psychology*, 59(2), 262–273. <https://doi.org/10.1037/a0027770>
- Kreżlewski, J. (1988). Miejsce pracy a przedsiębiorcze i roszczeniowe zachowania pracowników. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 50(4), 387–403.
- Lewicka, M. (2001). Psychologiczne mechanizmy zachowań roszczeniowych. W: D. Doliński i B. Weigl (red.), *Od myśli i uczuć do decyzji i działań* (s. 111–125). Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN.
- Lewicka, M. (2002). Daj czy wypracuj? Sześcienny model aktywności. W: M. Lewicka i J. Grzelak (red.), *Jednostka i społeczeństwo. Podejście psychologiczne* (s. 83–102). Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Maciejewska-Mieszkowska, K. (2022). Stosunek Polaków do uchodźców w kontekście wojny w Ukrainie. *Środkoeuropejskie Studia Polityczne*, 4, 137–153. <https://doi.org/10.14746/ssp.2022.4.7>
- Piotrowski, J. i Żemojtel-Piotrowska, M. (2009). Kwestionariusz roszczeniowości. *Roczniki Psychologiczne*, 12(2), 151–178.
- Sadura, P. i Sierakowski, S. (2022). *Polacy za Ukrainą, ale przeciw Ukraińcom*. Raport z badań socjologicznych. Krytyka Polityczna, Fundacja Pole Dialogu, Fundacja im. Friedricha Eberta.
- Tomlinson, E.C. (2013). An integrative model of entitlement beliefs. *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 25, 67–87. <https://doi.org/10.1007/s10672-012-9208-4>
- Vriezekolk, J.E., van Lankveld, W.G., Eijssbouts, A.M., van Helmond, T., Geenen, R. i van den Ende, C.H. (2012). The coping flexibility questionnaire: development and initial validation in patients with chronic rheumatic diseases. *Rheumatology International*, 32, 2383–2391. <https://doi.org/10.1007/s00296-011-1975-y>
- Wojciszke, B. (2011). *Psychologia społeczna*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Żemojtel-Piotrowska, M.A. (2016). *Psychologiczne wyznaczniki i konsekwencje roszczeniowości w perspektywie (między)kulturowej*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Żemojtel-Piotrowska, M.A., Baran, T. i Piotrowski, J. (2011). Postawy roszczeniowe a system wartości w ujęciu Shaloma Schwartza. *Psychologia Społeczna*, 6(2), 146–158.

- Żemojtel-Piotrowska, M.A. i Piotrowski, J. (2009). Narzekanie i roszczeniowość a przekonania (de)legitymizujące świat społeczny. W: J. Cislak, K. Henne i K. Skarżyńska (red.), *Przekonania w życiu jednostek, grup, społeczności* (s. 87–96). Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej „Academica”.
- Żemojtel-Piotrowska, M.A., Piotrowski, J.P., Ciecuch, J., Calogero, R.M., Van Hiel, A., Argentero, P., Baltatescu, S., Baran, T., Bardhwaj, G., Bukowski, M., Chargazia, M., Clinton, A., Halik, M.H.J., Ilisko, D., Khachatryan, N., Klicperova-Baker, M., Kostal, J., Kovacs, M., Letovancova, E., ..., Wills-Herrera, E. (2015). Measurement of psychological entitlement in 28 countries. *European Journal of Psychological Assessment*, 33(3), 207–217. <https://doi.org/10.1027/1015-5759/a000286>

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License
<http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>

Source of funding

Lack of funding sources.

Disclosure statement

No potential conflict of interest was reported by the author(s).
